

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon

(EGY ÜGYÉSZSÉGI VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI)

A Magyar Köztársaság Ügyészsége az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan az idén, 2003-ban is vizsgálta a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességét. Az egész országra kiterjedő vizsgálatnak a célja ebben az évben is annak megállapítása volt, hogy a vonatkozó jogszabályi előírások maradéktalanul végrehajtásra kerülnek-e, miként érvényesülnek a nemzetközi ajánlások a gyakorlatban, illetőleg milyen tényezők nehezítik a végrehajtást az integrációs kihívások tükrében. A vizsgálat kizárólag a 2002. évre vonatkozott, s a büntetés-végrehajtási intézetekben, valamint a rendőrségi és az idegenrendészeti fogdákbán fogva tartott elítéltekre, őrizetben lévőkre, előzetesen letartóztatottakra, idegenrendészeti őrizetésekre és szabálysértési elzárást töltőkre (továbbiakban: fogvatartott), továbbá a közösségi szálláson elhelyezettekre terjedt ki.

A követelményekről általánosságban

A fogvatartottakkal való bánásmód – amely általános nemzetközi megítélés szerint egy ország jogállamiságának egyik fokmérője – akkor tekinthető törvényesnek, amennyiben megfelel mind a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, mind a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak.

A személyi szabadságában korlátozott fogvatartott számára biztosítani kell az állami védelmet az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. Ezért garanciális jelentősége van a Bv. tvr. 2.§ (1) bekezdésében rögzített azon alapelvnek, amely szerint az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók. A társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, szabadságukban is korlátozni kell őket, de ugyanakkor velük szemben mindvégig törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell eljárni.

Amint azt az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) AB határozata is tartalmazza: a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek tállát és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alánya. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit a kínzás, a

kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetések tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog adja.

Mindezekből pedig okszerűen következik, hogy az emberi jogok megnövekedett jelentőségére figyelemmel fokozott hangsúlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének a biztosítására, különös tekintettel az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos, nemzetközi dokumentumokban is tükröződő elvárásokra.

A bánásmód törvényessége összetett módon jelentkezik a fogvatartás során. A szoros értelemben vett törvényes bánásmód részét képezi a fogvatartottakkal szembeni mindenféle hátrányos megkülönböztetés tilalma, a megfelelő hangnem használata, a fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása. Ide sorolható a fogva tartó szervek vezetőinek következetes és határozott fellépése a bántalmazással, valamint a törvénytörő bánásmód minden más formájával szemben. Biztosítani kell a fogvatartottak számára a kínzás és más kegyetlen, embertelen bánásmód elleni panasz, feljelentés megtételének, az azzal kapcsolatos jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét, a fogvatartó szerv jogsértést megvalósító tagjaival szemben a büntető és a fegyelmi felelősségre vonás következetes érvényesítését.

A bánásmód törvényességének másik oldala, hogy a fogvatartottaktól meg kell követelni a végrehajtás rendjének betartását, nem részesíthetik őket jogszabályellenes kedvezményekben, nem lehet tiltott kapcsolat vagy összefonódás a személyi állomány és a fogvatartottak között.

A bánásmód tágabb értelemben vett fogalmához az említetteken túlmenően hozzátartoznak a fogvatartottak elhelyezésének körülményei, a fogvatartó helyek telítettsége is. A fogvatartó intézetek jelenleg tapasztalható túlszűfolttsága hátrányosan befolyásolja a fogvatartottak jogi helyzetét, a fogvatartás biztonságát, valamint kihat a bánásmód törvényességére is. Az elhelyezési körülmények közvetlen hatást gyakorolnak a fogvatartottak emberi méltóságára, önérzetére.

A bánásmóddal kapcsolatos panaszok és feljelentések

2002. évben a büntetés-végrehajtás valamennyi területéről a fogvatartottak és hozzátartozóik részéről összesen 933 panasz, 664 kérelem és 616 bejelentés érkezett a megyei (fővárosi) főügyészségekre. Ezzel szemben a vizsgált időszakban a bánásmóddal kapcsolatban a fogvatartottak, illetőleg hozzátartozóik által szóban és írásban előterjesztett panaszok száma mindössze 299 volt (1. számú melléklet). A rendelkezésre álló adatokból megállapítható volt, hogy a fogvatartotti panaszok zöme – az előző évek tapasztalataival azonos módon – nem a bánásmóddal függött össze, hanem a kapcsolattartásra, az egészségügyi ellátásra, az ételmezésre és egyéb területekre vonatkozott.

A fogvatartottak és hozzátartozóik a törvénytörő bánásmódot kifogásoló panaszokat a legkülönbözőbb sérelmekre hivatkozással tették meg. Így például sérelmezték a velük szemben alkalmazott hangnemet, emberi méltóságuk megsértését, hátrányos megkülönböztetésüket stb.

Általánosságban megállapítható, hogy a bánásmóddal kapcsolatos panaszok, feljelentések megnyugtató kivizsgálása mind a fogvatartó intézetek vezetőinek, mind a hatáskör-

rel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságok részéről minden esetben megtörtént. A bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek a fogvatartotti panaszok kivizsgálása terén kifejtett tevékenységére kivétel nélkül magas fokú szakmai alaposság, valamint nagy körültekintés volt jellemző.

Az ügyészi vizsgálat nem tárt fel olyan esetet, amikor a fogvatartottat panasza vagy feljelentése miatt törvénysértő bánásmód, vagy más retorzió érte volna. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak beadványait, panaszait, feljelentéseit szinte kivétel nélkül haladéktalanul továbbítják az illetékes hatóságokhoz, illetőleg nemzetközi szervezetekhez. Az eseti jelleggel előforduló mulasztások közül az alábbi példa kiemelése indokolt.

Egy városi rendőrkapitányság fogdájában elhelyezett fogvatartott egy példányban kiállított kérelmi lapját egyúttal az ügyészségnek és a városi kapitányság vezetőjének is címezte. A kapitányság vezetője az előterjesztett panaszokat kivizsgálta és elbírált, a kérelmi lapnak a címzettként megjelölt ügyészség részére történő továbbítását azonban mellőzte.

A bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárások

Az 1988. évi 3. tvr.-rel kihirdetett kínzás elleni konvenció megsértését – az élet eleni bűncselekményeken kívül – a következő hivatali bűncselekmények jelenthetik: a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás (Btk. 226.§), a kényszervallatás (Btk. 227.§), a jogellenes fogvatartás (Btk. 228.§), valamint az olyan hivatali visszaélés, amely a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható (Btk. 225.§). E bűncselekményeken kívül a bánásmód törvényességét súlyosan sértik a fogvatartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolattal összefüggő korrupciós jellegű bűncselekmények (például a hivatalos személy által köteleességszegéssel elkövetett vesztegetés).

A vizsgált időszakban az említett, fogvatartó intézetek állományába tartozó személyek által fogvatartottak sérelmére elkövetett hivatali bűncselekmények miatt összesen 233 feljelentés megtételére került sor. Ebből összesen 62 ügy a nyomozás megtagadásával, 144 ügy a nyomozás, illetőleg a büntetőeljárás megszüntetésével fejeződött be, 3 ügy a bíróság felmentő ítéletével zárult, 4 ügyben a bíróság jogerős ítéletével megállapította a vádlottak bűnösségét, 20 büntetőeljárás pedig még a vizsgálat befejezésének időpontjában is folyamatban volt (2. számú melléklet).

A rendelkezésre álló adatok alapján 2002. évben a vizsgálat tárgyát képező legtöbb büntetőeljárás (145) – az előző évekhez hasonlóan – hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult. Ennél számottevően kevesebb azoknak a büntetőeljárásoknak a száma, amelyet a büntető ügyekben eljáró hatóságok a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmóddal összefüggő hivatali visszaélés (78) miatt folytattak, a fogvatartó intézetek alkalmazottai által elkövetett kényszervallatás, illetőleg jogellenes fogvatartás miatt indult büntetőeljárások száma (6, illetve 4 eset) pedig – a korábbi vizsgálatok tapasztalataival szintén egyezően – csekélynek mondható (3. számú melléklet).

A törvénysértő bánásmód körébe tartozó bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások eredményeit vizsgálva el kell ismerni, hogy meglehetősen magas a nyomozás megtagadásával, illetőleg a nyomozás megszüntetésével befejeződött ügyek száma. Ez a helyzet leginkább arra vezethető vissza, hogy a fogvatartottak állításaikat sok esetben nem tudták megfelelő módon igazolni, illetőleg ennek érdekében nem is mindig működtek együtt az illetékes hatóságokkal. Igen gyakran előfordult, hogy a feljelentésen kívül más értékelhető bizonyíték nem is állt a nyomozó hatóság rendelkezésére, s arra is akadt példa, hogy az eljárás során ez az egyetlen bizonyíték is súlytalaná vált a sértett közreműködéstől való elzárkózása vagy a feljelentéssel ellentétes tartalmú nyilatkozatai nyomán.

A vizsgált ügyekben született nyomozást megszüntető határozatokat elemezve, megállapíthatjuk, hogy azok meghozatalára a legtöbb esetben (különösen a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult büntető ügyekben) azért került sor, mert az eljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható.

A kényszervallatás bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások többségében a feljelentések nem a bv. intézet vagy a rendőrségi fogdák állományába tartozó személyek magatartását kifogásolták, hanem a fogvatartottakat kihallgató rendőrök eljárását sérelmezték. Előfordult az is, hogy a törvénysértő bánásmóddal összefüggésben a fogvatartott sérelést is szenvedett.

Így például az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben egy felügyelő ügy bántalmazott egy fogvatartottat, hogy az 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az eljáró bíróság az elkövetőt bűnösnek mondta ki hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségében, s ezért őt pénzbüntetésre ítélte.

A fogvatartottak önértetének, emberi méltóságának tiszteletben tartása

Az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet, vagy belegegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni (Bv. tvr. 21. § (1) bekezdés). Hasonló rendelkezést tartalmaz a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 1. § (2) bekezdése is.

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatták, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát a fogvatartási intézetekben általában tiszteletben tartják. Ezzel kapcsolatos panasz vagy hiányosság elvétve került megállapításra.

Az egyik megyei rendőr-főkapitányság fogdáijában egy előzetesen letartóztatott a zárkában található szemetes vödörbe végezte el a szükségletét, mert a fogdaőrök nem engedték ki őt a WC-re. A fogdáiban ellenőrzést végző ügyész a fogvatartottat meghallgatta, és annak panaszát kivizsgálta. A panasz tárgyában lefolytatott ügyészi vizsgálat megállapította, hogy a fogvatartott emberi méltóságát sértő helyzet kiváltó oka az volt, hogy a csökkent létszámú fogdaőrség a fogva-tartottakat csak jelentős késlekedéssel tudta a közös használatú illemhelyiségbe kiengedni.

A fogvatartottak önértékük megsértéseként leggyakrabban a fogvatartó intézetek képviselőinek részéről tapasztalható durva hangnemet értékelték.

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben két előzetesen letartóztatott bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi meghallgatása során előadta, hogy az intézetben egy zárkaellenőrzés alkalmával általuk ismeretlen felügyelők őket „köcsög”-nek szólították.

Olyan esetet a vizsgálat nem tárt fel, hogy fogvatartotton a hivatkozott jogszabályi rendelkezés megsértésével orvosi kísérletet, vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végeztek volna.

A hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülése

Az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerint (Bv. tvr. 2. § (3) bekezdés). Ehhez hasonló, de a hátrányos megkülönböztetés eseteinek teljes körére fogalmaz meg tilalmat a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 1. §-ának (3) bekezdése: „A fogvatartás szabályainak alkalmazásánál a fogvatartottak között nem lehet hátrányos megkülönböztetést alkalmazni faj, bőrszín, a nem, a vallás, a politikai vagy bármilyen más vélemény, nemzeti és társadalmi hovatartozás, a születés, a társadalmi vagy bármilyen más helyzet különbözősége miatt”.

Olyan eset nem volt bizonyítható, amikor a fogvatartottal szemben jogszabályi rendelkezésbe ütköző módon diszkriminációt alkalmaztak volna. Ezt sérelmező panasz vagy feljelentés is csak elvétve fordult elő.

Olyan panaszra is volt példa, amely bizonyítható megalapozottsága esetén nem ütközött volna a speciálisan a fogvatartottak hátrányos megkülönböztetését tilalmazó, hivatkozott jogszabályi rendelkezésekbe, ellenben a fogvatartó intézet képviselőinek panaszolt magatartása – annak megvalósulása esetén – az 1976. évi 8. tvr.-rel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. Cikk 1. pontjának megsértését jelentette volna. A konvenció ezen rendelkezése ugyanis kimondja: „Az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”.

Ugyanezen nemzetközi egyezmény 10. Cikkének 1. pontja pedig a következőképpen rendelkezik: „A szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen, és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni”.

Az egyik bv. intézetben fogva tartott nő az öt meghallgatott bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznek azt panaszolta, hogy őt saját neméhez vonzóda miatt a felügyelet „megkülönböztetett bánásmódban” részesíti.

A vizsgálat által feltárt fenti eset rávilágít a Bv. tvr. általános, hátrányos megkülönböztetést tilalmazó rendelkezésének azon hiányosságára, hogy a jelzett nemzetközi egyez-

ménytől eltérően nem terjed ki a diszkrimináció valamennyi formájára. Tekintettel arra, hogy a nemzetközi egyezményben helyet kapott követelményt teljes tartalmában kell valamennyi releváns hazai jogszabály részévé tenni, a Bv. tvr. tervezett, átfogó módosítása kapcsán a felhívott jogszabályi rendelkezés megfelelő kiegészítése is indokoltnak látszik.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának gyakorlata

Amennyiben a fogvatartott akadályozza, vagy akadályozni kívánja a személyi szabadság korlátozás végrehajtásának feladatát, ezáltal veszélyezteti a büntetés céljának megvalósítását is. A jogi szabályozás ezért lehetővé teszi biztonsági, rendfenntartó intézkedések megtételét, kényszerítő eszköz használatát, illetve alkalmazását. A büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítése során intézkedéseinek a megengedett kényszerítő eszközök alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni (Bv. tvr. 20. § (3) bekezdés).

A bv. intézetben fogva tartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök használatára vonatkozó további részletes szabályokat a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, illetőleg a Bv. Szabályzat 61-67. §-ai tartalmazzák. A rendőrségi fogdáknban fogva tartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök szabályait a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 3/1995. (III. 1.) BM rendelet, valamint a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 30. §-a tartalmazza.

A vizsgálat során beszerzett adatok szerint 2002-ben a fogvatartó intézetek hivatásos állományába tartozó személyek fogvatartottakkal szemben összesen 897 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt (4. számú melléklet). A leggyakrabban bilincs (607), illetőleg testi kényszer (263) alkalmazása vált szükségessé, ehhez képest gumibot (16) és könnygáz (10) használata meglehetősen ritkán volt indokolt. Szolgálati kutya bevetése mindössze egy esetben történt, elektromos sokkoló és lőfegyver alkalmazása a vizsgált időszakban nem fordult elő. Kényszerítő eszköz használatára általában a fogva-tartott támadásának, dühöngő, valamint ön- és közveszélyes magatartásának megelőzése vagy megszüntetése érdekében volt szükség.

Megállapítást nyert, hogy a fogvatartó szervek személyi állományának a fogva-tartottakkal kapcsolatos eljárása megfelelt a határozott és emberséges fellépés követelményének, s az alkalmazott kényszerítő eszközök jogszerűségének a kivizsgálása is minden esetben megtörtént. A vizsgált időszakban a fogvatartó intézetek hivatásos állományába tartozó személlyel szemben kényszerítő eszköz jogszerűtlen alkalmazása miatt sem fegyelmi, sem büntetőeljárás nem indult.

A vizsgálat során a kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatban fennálló jelentéstételi kötelezettség tekintetében megoldást igénylő jogértelmezési kérdés merült fel. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 16. § (7) bekezdése a következőket írja elő: „A jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról az ügyészt nyolc napon belül, ha pedig a kényszerítő eszköz használata testi sérülést vagy halált okozott, haladéktalanul értesíteni kell.” Az idézett jogszabályi rendelkezés helyes értelmezése az, hogy az ügyészt a jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról nyolc napon belül, minden testi sértést vagy halált okozó kényszerítő eszköz alkal-

mazásáról pedig azonnal értesíteni kell, függetlenül attól, hogy az utóbbi esetben a kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűtlennek minősítették-e vagy sem. Az a tény ugyanis, hogy az arra kötelezett személy valamely sérülést vagy halált okozó kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűnek minősítette, még nem nyújt megfelelő garanciát arra, hogy a kényszerselekmény foganatosítására törvényesen került sor. Ennek megállapítására kizárólag a törvényességi felügyeletet ellátó ügyész lehet hivatott.

A végrehajtás rendjének megkövetelése a fogvatartottaktól, a fogvatartó intézetek személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolat, összefonódás, korrupciós bűncselekmények

Megállapítható, hogy a fogvatartó intézetekben általában megkövetelik a személyi szabadságkorlátozás végrehajtása rendjének megtartását. A vizsgálat azonban több olyan esetet is feltárt, amikor ez elmaradt, a fogvatartottat jogszabályellenesen kedvezményben részesítették, kivételeztek vele.

A rendelkezésre álló adatok szerint az egyik büntetés-végrehajtási intézetben az ügyeletes nevelő segítséget nyújtott ahhoz, hogy két fogvatartott a fürdőben találkozzon és közösüljön egymással.

Az őrszemélyzet és a fogvatartottak közötti korrupció alapos gyanúja miatt is több esetben indult büntetőeljárás. A vizsgált időszakban fogvatartó szerv alkalmazottja és fogvatartott között nemi kapcsolat nem létesült. Ennek gyanúja is mindössze egy esetben merült fel.

Az egyik büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatásban lévő fogvatartott azt állította, hogy egy bv. őrm. többször tett neki és zárkatársainak szexuális kapcsolat létesítésére vonatkozó ajánlatot. A bv. őrm. ellen fogvatartottal való tiltott kapcsolat miatt fegyelmi eljárás indult, amely alapos kivizsgálás után – a fogvatartott állítása valótlanságának bebizonyosodását követően – megszüntetésre került.

A fogvatartó intézetek vezetőinek fellépése a törvénybe ütköző bánásmód esetén, fegyelmi eljárások a személyi állománnyal szemben

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatták, hogy a fogvatartó szervek vezetői a személyi állománnyal szemben az esetek többségében határozottan fellépnek a törvénybe ütköző bánásmód esetén, az ilyen jellegű panaszok megnyugtató kivizsgálása is megtörténik.

Az elmúlt években a törvénytörő bánásmód körébe tartozó cselekmények esetében jogértelmezési problémaként jelentkezett a büntetőeljárás és a fegyelmi eljárás azonos tényállás alapján történő elrendelésének a kérdése. A fegyveres erők hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló többször módosított 1996. évi XLIII. törvény fegyelmi eljárással kapcsolatos rendelkezései szerint a büntetőeljárás nem akadályozza az azonos tényállás alapján

induló fegyelmi eljárásnak. A fegyelmi eljárást ilyen esetben is el kell rendelni, majd az eset összes körülményének gondos mérlegelését követően lehetőség van annak a büntetőeljárás jogerős befejezéséig történő felfüggesztésére.

A Legfőbb Ügyészség az elmúlt években több fórumon is lépéseket tett a helyes és egy-séges gyakorlat kialakítása érdekében, melynek következtében az e téren kialakult helyzetben az utóbbi időben jelentős javulás volt tapasztalható. Az előző évekhez hasonlóan azonban 2002-ben is előfordult olyan fogvatartó intézet, ahol valamennyi törvénysértő bánásmód miatt indult büntetőeljárás esetében indokolatlanul elmaradt a fegyelmi eljárás megindítása.

Így történt ez az egyik büntetés-végrehajtási intézetben, ahol az intézet parancsnokának feljelentése alapján hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége miatt több büntetőeljárás is indult az intézet állományába tartozó felügyelők ellen. A fegyelmi eljárások elrendelésére arra hivatkozással nem került sor, hogy a bűncselekmények elkövetésének alapos gyanúját kizárólag a fogvatartottak vallomásai támasztották alá, s azok – a bűncselekmények törvényi tényállási elemein kívül – olyan „ténybeli elemet” nem tartalmaztak, amelyek fegyelmi eljárás megindítására önmagukban alapul szolgálhattak volna.

Több esetben azért maradt el a fegyelmi eljárás megindítása, mert a büntetőeljárásra a fogvatartott feljelentése alapján került sor, s a fogvatartó szervek már csak a nyomozás megszüntetéséről szereztek tudomást. Szintén több alkalommal akadályozta a fegyelmi eljárás megindítását, ha a feljelentést ismeretlen elkövetővel szemben tették. Az is gyakran előfordult, hogy a hivatali bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy a büntetőeljárás megindítása előtt a szolgálati viszonyáról lemondott.

A törvénysértő bánásmód miatt elrendelt fegyelmi eljárások a legtöbb esetben az ugyanazon tényállás miatt indult nyomozások megszüntetését követően szintén megszüntetéssel végződtek. Arra is akadt azonban példa, hogy a fegyelmi eljárás a fegyelmi felelősség megállapításával zárult.

Az egyik bv. intézet parancsnoka az intézet hivatásos állományába tartozó egyik személyt nem megfelelő hangnem használata miatt egy fizetési fokozattal egy évre való visszavetés fegyelmi fenytéssel sújtotta, amelynek végrehajtását egy évi próbaidőre felfüggesztette.

Az előző néhány év gyakorlatától eltérően 2002. évben nem fordult elő, hogy a fogvatartó szerv büntető- vagy fegyelmi eljárás alá vont dolgozóját annak ellenére nem függesztették fel szolgálati beosztásából, hogy a szolgálati helyéről való távortartása indokolt lett volna.

A fogvatartott nyomozó hatóság részére történő kiadása, a befogadás során észlelt külsérelmi nyom esetén követendő eljárás

A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésére létrejött Európai Bizottság (CPT) 1999. évi magyarországi látogatásának tapasztalatairól ké-

szült jelentésében megállapította, hogy a fogvatartottaknak az előzetes letartóztatást foganatosító helyszínekről a rendőrség helyeibe kihallgatás céljából való átszállítása általános, s bár azokat az ügyészeknek kell engedélyezni, az engedélyt minden esetben megadják. A CPT 1994. évben hazánkban tett látogatása kapcsán született jelentésében foglaltakhoz hasonlóan következő látogatása alkalmával is hangsúlyozta azon álláspontját, mely szerint a durva bánásmód megelőzése szempontjából sokkal kívánatosabb, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott előzetesen letartóztatottak kihallgatására az intézetben kerüljön sor, s ezen okból ne szállítsák át őket a rendőrségi fogdára. Mindezek alapján a CPT a magyar hatóságok számára megismételte azt a korábbi ajánlását, hogy tegyenek megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy a bv. intézetekben fogvatartott előzetesen letartóztatottak nyomozati cselekmények végett rendőrségi fogdába történő átszállításának engedélyezésére csak akkor kerüljön sor, ha az mindenképpen elkerülhetetlen.

A CPT első látogatásának hatására született 2/1995. (Ü.K. 11.) LÜ h. körlevél 5. pontja a bizottság ajánlásának megfelelően külön nyomatékosította az ügyészi engedély megadását megelőző körülmintő eljárást. E körlevelet a 3/2000. (Ü.K.) LÜ h. körlevél helyezte hatályon kívül, melynek 7. pontja foglalkozik a kiadás szabályaival. Eszerint a bv. intézetben fogvatartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadásának és a rendőrségi fogdába történő átszállításának engedélyezésére csak a nyomozás eredményessége érdekében feltétlenül indokolt esetben, a főügyészség eljárása esetén a főügyész büntetőjogi szakági helyettesének, helyi ügyészség eljárása esetén pedig a vezető ügyésznek a jóváhagyásával kerülhet sor. Az engedély megadásakor a nyomozó hatóságtól minden esetben meg kell követelni, hogy az erre vonatkozó írásbeli előterjesztés részletesen tartalmazza a csak rendőrségen elvégezhető nyomozási cselekményeket, és az azokhoz szükséges időt, az engedélynek pedig ezt felülbíráva meghatározott időtartamra kell szólnia, annak elteltével pedig a fogvatartottat vissza kell szállítani vagy szállíttatni a bv. intézetbe.

Általánosan megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a kiadás rendje a körlevélben foglaltaknak megfelelően alakult. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy a nyomozó hatóságok valóban indokoltan és néhány vitatható eset kivételével csak a feltétlenül szükséges időtartamra kérték a fogvatartottak kiadását. Előfordult azonban, hogy néhány bv. intézetben fogvatartott személyt ügyészi engedély nélkül adtak ki és helyeztek el rendőrségi fogdában. Olyan esetek is akadtak, amelyekben a minősített engedély megadása maradt el.

Az egyik megyében a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész megállapította, hogy több városi ügyészségen a vonatkozó körlevél rendelkezéseitől eltérő gyakorlat alakult ki, egyes esetekben a nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyészek közvetlenül engedélyezték a rendőrségi fogdába történő kiadásokat.

Megállapítható, hogy kiadás engedélyezése érdekében a nyomozó hatóság rendszerint akkor fordul az ügyészhez, ha a büntetőeljárásban terhelként szereplő fogvatartottal kapcsolatban egymást követően több nyomozati cselekményt kell foganatosítani (kihallgatás, szembesítés, helyszínelés, iratismertetés).

A CPT 1999. évi látogatásáról készült jelentésének 22. pontjában megismételte azt a korábbi ajánlást, hogy amennyiben a fogvatartotton az orvosi vizsgálat olyan sérülést ál-

lapít meg, amely a durva bánásmódra vonatkozó fogvatartotti állítással függ össze, arra következetesen fel kell hívni az illetékes ügyész figyelmét.

A Bv. Szabályzat 17. §-a szerint: „Ha az elítélten a befogadáskor külsérelmi nyomot észlelnek, vagy a rendőrségi fogdából, a javító intézetből, a katonai fogdából átkísért elítélt azt állítja, hogy bántalmazták, haladéktalanul orvosi vizsgálatot kell végezni, valamint jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek egy-egy példányát az átkísérést végrehajtó szervnek, illetve a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek meg kell küldeni”. Megállapítható, hogy a jelzett jogszabályi rendelkezés általában érvényesült, elvélve előfordult azonban, hogy elmaradt az ügyész értesítése.

A hazai jogi szabályozásban az ügyész értesítésének kötelezettsége a rendőrségi fogdák vonatkozásában újabb keletű, mint a bv. intézetek esetében; valószínűleg ennek tudható be, hogy a vizsgálat velük kapcsolatban több hiányosságot mutatott ki.

Összegzés

A vizsgálat tapasztalatait összefoglalva megállapítható, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód – a vizsgálat során feltárt eseti hibáktól, hiányosságoktól, valamint helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – hazánkban általában megfelel a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak, valamint a hatályos jogszabályokban előírtaknak. Az ügyészség a vizsgálat során feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket minden esetben megtette.

A törvényes bánásmódhoz fűződő alapvető emberi jogi érdekekre is figyelemmel azonban továbbra is fokozott hangsúlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének a biztosítására; a vonatkozó hatályos joganyag maradéktalan érvényesülése érdekében a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek mindennapi ellenőrző tevékenységük során a jövőben is az eddig tapasztalt szakszerűséggel és alapos-sággal kell eljárniuk.

Dr. Szűcs András